

Cazul interjecției *ho* în spaniola din Pola de Siero [Asturia, Spania]¹

Cristina BLEORȚU

Universitatea din Zürich

cbleortu@hotmail.com/cristina.bleortu@uzh.ch

Abstract: Our goal here is to construct, insofar as possible, a scenario for the study of “ho”, an Asturian interjection taking into account a sociolinguistic perspective. We preferred to start with a review of the previous literature. The results presented here look at the role of social factors – speaker gender, age, level of education, - and at the ways in which social identities and beliefs shape and influence the presence of “ho”.

Keywords: “ho” interjection, sociolinguistics, social factors, Pola de Siero.

1. Introducere

Pe 4 septembrie 2013 treceam dimineața pe lângă un lac verde, [care] mai târziu [era] verde mai închis, mai apoi albastru, după-amiază indigo, și noaptea aproape negru. Frunzele copacilor străluceau roșii în timp ce vântul mișca crengile copacilor, iar soarele încerca să apară timid abia reflectându-se pe iarba umedă a toamnei, aducându-mi aminte de ceva foarte comun, poate de toamna din România. Am urcat până la etajul patru din *Romanisches Seminar*, unde totul mirosea atât de bine, a lucruri vechi, pentru a vedea unde era biroul profesorului care trebuia să îmi fie îndrumător în timpul stagiului de cercetare, deși mai era încă o oră până la întâlnirea noastră. Lumina culoarului era pe jumătate aprinsă. În ultimul birou se afla un domn german, cu un costum albastru marin și, în umbră, pe fața sa părea să se creioneze un surâs candid. După ce am văzut unde se afla biroul lui, am plecat în liniște de la universitate, precum Adam și Eva din Paradis, pentru a mă întoarce peste o oră. Astfel l-am cunoscut pe omagiatul de azi. Și astăzi trebuie să îi dedic un articol modest cu motivul omagiului dumnealui, care se datorează primului *doctor honoris causa* celebrat la Universitatea «Ștefan cel Mare» din Suceava, pe 19 de octombrie 2016. Din acest motiv, am ales o temă relaționată cu cercetarea Domniei Sale: studiul interjecției *ho*, care nu se regăsește doar în vorbirea din Asturia, ci și din Galiția [Spania], pământuri pe care le iubeste atât de mult. Studiul sociolingvisticii galiciene constituie un domeniu privilegiat în producția științifică a Magistrului meu, Johannes Kabatek [2000,

¹ Traducerea acestui text din spaniolă a fost realizată de Cristina Bleorțu (Universitatea din Zürich), cbleortu@hotmail.com și Alina-Viorela Prelipcean (Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava), alinavarvaroi@yahoo.com. Îi mulțumim și Cristinei Strugar pentru comentariile realizate la o primă versiune a traducerii. Textul în spaniolă a apărut într-un număr omagial dedicat domnului Kabatek al revistei *Anadiss* (mai 2017), număr coordonat de Sanda-Maria Ardeleanu, Crina Coroi și Cristina Bleorțu, p. 129-136.

1997a și 1997b]. Din acest motiv, am dorit să contribuie la acest omagiu adus profesorului universitar din Zürich cu o temă care să îi permită să își aducă aminte de timpurile vechi când era încă un doctorand și realiza primele sale anchete în Galiția.

Într-o limbă există fenomene variabile a căror heterogeneitate nu este arbitrară, nici eratică [Labov, 1966, 1972a și 1972b, Silva-Corvalán, 2001], ci care se datorează unor condiționări. Așa cum s-a putut observa în studiul diferitelor fenomene studiate până acum [Cabal *et al.*, 2012; Bleorțu, 2017, 2018; Barnes, 2016], spaniola vorbită din Pola este o entitate ontologică subiectivă, depinzând de vorbitorii săi. Fenomenele studiate sunt colective, fiind împărțite de mai mult de un individ, atât când e vorba despre variantele castiliene, precum și de cele asturiene, ceea ce ne face să ne gândim la clasificarea realizată de Lara (1999) între norme explicite sau prescriptive și norme implicite sau consensuale. Deși pare logic ca în Pola norma castiliană să aibă un grad mai mare de forță normativă, nu ar trebui să excludem că norma asturiană, care în spaniola vorbită din comunitatea noastră este o normă implicită sau consensuală, poate deveni explicită sau prescriptivă, ceea ce s-ar manifesta prin acceptarea colectivă a vorbitorilor. Totuși, aceasta nu înseamnă că toate interferențele asturiene au aceeași forță normativă: există forme care sunt tolerate mai mult decât altele.

Lucrarea de față are ca obiectiv abordarea interjecției apelative/expresive [Caravedo, 2014: 64] *ho*². Această temă a interjecției *ho* a fost abordată și extinsă de diferiți cercetători: primele studii au luat naștere în monografiile dialectale din Asturia, în dicționare și gramatici. Sordo Sotres [2001: 201] și Fernández Vior [1998: 183] publică lucrări unde apar date despre interjecția *ho*. Paralel, ia naștere lucrarea lui Álvarez Fernández-Novo [1998: 106] despre Riosa. Totuși, înainte de aceste studii, trebuie menționate alte lucrări, precum cele ale lui Maire Bobes [1997: 67], García Fernández [1997: 93], García Lado [1996: 45], Pérez Fernández [1989: 145-146]³, Vallina Alonso [1985: 397]⁴, García García [1983: 243-244], Cano González [1982: 308]⁵, García Valdés [1979: 232]⁶, García Arias [1974: 285], Pérez-Sierra [1973: 345], Martínez Álvarez [1967: 248], Fernández [1960: 68], Neira [1955: 263-264], Vigón [1955: 260-262], Rodríguez-Castellano [1952: 172], Canellada⁷ [1944: 281-282], Munthe [1887: 85]. Dincolo de Asturia trebuie menționate operele din provincia León [Millán Urdiales 1966: 199; Fernández González 1980: 156; González González 1983: 101; González-Quevedo 2001: 158] și studiul lui Penny [1970: 146], unde se remarcă prezența interjecției *óm* în Valle de Pas, Cantabria. În Asturia dicționarele și gramaticile au contribuit la definirea interjecției pe care o studiem. Astfel, *Diccionario de Academia de la Llingua Asturiana* (2000), cel al lui García Arias (2002-2004) și cel al lui Sánchez Vicente (2008) fac referire la această interjecție. În

² În *Normes ortográfiques* [2005: 98], în gramatica lui Andrés Díaz [1999: 212], González Quevedo [2001: 158], în *GLLA* [2001: 168] apare precum interjecție apelativă, în timp ce Prieto Entrialgo (2015) o consideră expresivă.

³ Înainte de a analiza interjecția *ho*, ni se pare oportun să oferim o mică introducere despre particularitățile sale. Este important să subliniem de la început că, deși se consideră o interjecție asturiană, există studii care confirmă prezența sa în galiciană [Carballo Calero, 1978: 330, 331; Álvarez, Regueira, Monteagudo, 1986: 474]. Totuși, după Rodríguez González (1958-1961) este o formă învechită. A fost de asemenea documentată în spaniola din Argentina [Battini, 1980]. Dacă luăm în considerare caracteristicile generale ale interjecțiilor [vezi, de pildă, López Bobo, 2002, *NGLÉ* 2010, II: 2479], interjecția *ho* prezintă un comportament ciudat: nu poate apărea în poziție inițială în frază și nu poate constitui un enunț (sau un act de vorbire) de formă independentă. În ceea ce privește utilizările sale, se poate folosi pentru a ne adresa bărbăților, pe când pentru femei se folosește interjecția *ne* (folosită uneori și în adresarea către un bărbat).

⁴ Găsește formele *ó* și *óm*.

⁵ Vallina Alonso face referire la forma *bon*.

⁶ Se exemplifică cu formele *ó* și *ón*.

⁷ În vorbirea din Cabranes sunt prezente formele *ó* și *ón*.

ceea ce privește gramaticile, cele ale lui Andrés Díaz [1999: 212, 214; 2013], cea a *ALLA* [2001: 168, 171] și [2005: 98], cea a lui Prieto Alonso [2004: 96] abordează chestiunea particulară a interjecției *ho*. Cele mai importante lucrări unde am observat o dezbateră pe această temă sunt cele care s-au publicat în 2015 și 2016. Una dintre ele este cea a lui Prieto Entrialgo (2015), care se centreează în mod explicit pe aspectele gramaticale și pragmatice, ajungând la concluzia că interjecția este mai ales expresivă, nu apelativă, cum apare în general în studiile menționate. În plus, pare a nu fi de acord cu „pauza ușoară”, care, după Andrés Díaz [1999: 212] precede interjecției, considerând că este vorba, mai degrabă, de o inflexiune tonală mai mult sau mai puțin marcată [2015: 79]. În alt studiu, Muñiz Cachón (2016) tratează uzul interjecției de către vorbitori făcând referință la două chestiuni foarte importante: prozodia și pragmatica. Cercetătoarea de la Universitatea din Oviedo [2016: 87] consideră că interjecția *ho* se gramaticalizează ca interjecție apelativă. Pe de altă parte, adaugă că, deși sintactic ocupă o poziție extrapredicativă, comportamentul său intonațional nu obișnuiește să arate mereu o astfel de situație.

Totuși, în lucrarea prezentată aici, mă voi centra pe aspectele sociolingvistice ale interjecției, încercând să analizez care sunt factorii care influențează în producerea fenomenului studiat.

2. Metodologia

Studiul s-a realizat plecând de la corpusul cules în Pola de Siero pe perioada anilor 2013 și 2014. Este vorba de o mostră de 24 interviuri semidirijate, care reprezintă un total de 1388,02 minute înregistrate (23 ore, 13 minute și 2 secunde) și constă din 215 496 cuvinte, având la bază un chestionar orientativ, care să permită o conversație cât mai spontană, cu un număr egal de femei și bărbați, cu vârste cuprinse între 18-37, 38-57 și >58 ani, cu studii gimnaziale și superioare [Bleorțu, 2014/2015].

3. Rezultate

În corpusul nostru s-au pus în evidență 23 de cazuri ale interjecției *ho*, un număr ne semnificativ de cazuri. Deși studiul nostru ne permite să constatăm că interjecția *ho* nu este frecventă, totuși nu se poate afirma că nu se manifestă în spaniola din Pola, întrucât există o oarecare acțiune a vorbitorilor. Rezultatele sunt și mai interesante dacă luăm în considerare că interjecția obișnuiește să apară în situații informale, în conversații cu interlocutori cunoscuți și că majoritatea anchetelor noastre s-au realizat cu informatori necunoscuți, unde lipsa unei relații anterioare între subiecți și interlocutoare a împiedicat prezența interjecției:

“Poró, el marcador *ho* apurre un tonu cordial a la conversación creando cierta familiaridá o complicidá ente los interlocutores. Aunque l’atenuación taría más amestada a situaciones formales, l’usu de *ho* suel dase n’intercambios coloquiales o naquellos nos que se busca cierta cercanía, con independencia de la distancia social entre los participantes. Desempeña una función pragmática de refuerzu del grau d’empatía del emisor escontra’l destinatariu.” [Muñiz Cachón, 2016: 86]

Dacă ne oprim asupra celor trei variabile sociale, se pare că există o oarecare corelație între sexul vorbitorului și folosirea interjecției, bărbații favorizând utilizarea ei (21/23 de cazuri), în timp ce în cazul femeilor doar una contribuie la folosirea ei prin două exemple. Astfel, rezultatele demonstrează că nu există corelații semnificative cu celelalte două variabile prestabilite. Totuși, trebuie să ținem cont că variația nu este doar o simplă reflectare

a structurii sociale, ci „un recurso para poner en práctica determinadas acciones, cualidades o posiciones que conforman un entramado de significados microsociológicos”. [Eckert, 2009].

4. Concluzii

Datele pe care le-am expus ne permit să tragem următoarele concluzii:

- Se pare că cei din Pola au acei „neurotransmițători” la care făcea referire Edelman (1989, 1992), care postula existența în minte a unei anumite motivări, care ducea la ajustarea diferitelor tipuri de informații prezente în creier, fiecare ocupând un spațiu și activându-se în funcție de anumiți neurotransmițători care, în cazul nostru, îi determină pe cei din Pola să aleagă grupul lingvistic căruia vor să îi aparțină⁸. Dar aceasta depinde și de cunoștințele pe care le au vorbitorii în legătură cu ceea ce constituie uzul lingvistic potrivit într-o anumite situație, adică *competența comunicativă sociolingvistică* [Fishman, 1972] sau *competența comunicativă* [Hymes, 1967].

- În diferite studii se evidențiază importanța atenției vorbitorilor [vezi Preston, 2013, despre conceptul de *regard*] care face referire la captarea unui fenomen lingvistic (*noticing*) și asocierea lui unor anumite grupuri⁹. În funcție de aceasta, există o identificare dorită de vorbitori cu anumite grupuri sociale, ceea ce îi face pe vorbitori să se simtă motivați spre a fi acceptați de aceste grupuri și astfel își acomodează forma de a vorbi cu o relativă ușurință [Giles, Powesland, 1975; Bell, 1984; Coupland, 1985]; de aici comportamentul lor diferit în ceea ce privește folosirea interjecției.

- În cazul interjecției ar putea fi vorba și de o variație în funcție de *uz* întrucât interjecția ar putea fi improprie în anumite contexte. Este interesant a se remarca că mulți subiecți consideră [că a vorbi] asturiana [înseamnă] „a vorbi rău”; totuși, când folosesc castiliana, mențin trăsături vernaculare, ceea ce ar putea fi interpretat ca simbol al identității cu comunitatea în care locuiesc [Silva-Corvalán, 2001: 15, 16, 32; Barnes, 2016].

- În plus, trebuie să ținem cont că informatorii noștri sunt „multidialectali” [Silva-Corvalán, 2001: 21], întrucât vorbirea lor variază în funcție de anumiți factori: tema conversației, relația cu interlocutoarea, spațiul unde are loc interviul etc, ceea ce, de cele mai multe ori, are drept consecință nașterea unui continuum de variație stilistică. E de ajuns o singură privire pentru a vedea că interferențele din asturiană nu sunt exclusiviste, ci se încrucișează cu exemple castiliene. În același grup social există subiecți al căror comportament se îndepărtează de cel așteptat; credem că în aceste cazuri istoria socială a individului condiționează forma sa unică de vorbire [Silva-Corvalán, 2001: 111].

- Diferențele scoase în evidență atunci când avem în vedere sexul subiecților stabilesc o deosebire între bărbați și femei: bărbații sunt cei care produc cele mai multe cazuri de interjecții.

Ș-am încălecat pe-o șa și v-am povestit această poveste care încă nu s-a terminat: va trebui să culegem și mai multe date pentru un viitor omagiu și să ajungem (poate) la niște concluzii mai consistente.

Ad multos annos, Magister!

⁸ Consultă și Barnes (2016) în legătură cu identitatea rurală și cea urbană.

⁹ Indivizii asociază anumite caracteristici ieșite din comun unor anumiți vorbitori [*first-order indexicality*, Silverstein, 2003] în fața cărora pot reacționa pozitiv sau negativ.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

- ALLA, 2001: Academia de la Llingua Asturiana, *Gramática de la llingua asturiana*, (a 3-a ediție), Uviéu.
- ALLA, 2005: Academia de la Llingua Asturiana, *Normes ortográfiques y conjugación de verbos* (a 6-a ediție), Uviéu.
- Alarcos Llorach, 1994: E. Alarcos Llorach, *Gramática de la lengua española*, Madrid, Espasa Calpe, p. 240-254.
- Almela Pérez, 2002: R. Almela Pérez, *Morfología del español*, Murcia, Diego Marín.
- Almela Pérez, 1990: R. Almela Pérez, *Apuntes gramaticales sobre la interjección*, Murcia, Universidad de Murcia.
- Alonso-Cortés, Pérez, 1999: Á. Alonso-Cortés, Almela Pérez, “Las construcciones exclamativas. La interjección y las expresiones vocativas”, în I. Bosque și V. Demonte (dir.), *Gramática descriptiva de la lengua española*, vol. 3, Madrid, Espasa, p. 3993-4050.
- Álvarez, Regueira, Monteagud, 1986: R. Álvarez, X. L. Regueira și H. Monteagudo, *Gramática Galega*. Vigo, Galaxia.
- Álvarez Fernández-Novo, 1998: F. Álvarez Fernández-Novo, *Vocabulariu de Riosa*, Uviéu, Academia de la Llingua Asturiana.
- Andrés Díaz, 2016: R. Andrés Díaz, “Acerca de la clasificación de la glotodiversidad”, în A. Lemaréchal, P. Koch și P. Swiggers (ed.) (2016): *Actes du XXVIIe Congrès International de Linguistique et de Philologie Romanes* (Nancy, 15-20 juillet 2013). Section 1: Linguistique générale/Linguistique romane. Nancy: ATILF, p. 25-35.
- Andrés Díaz, 2015: R. Andrés Díaz, “Pertinencia de lengua/dialecto en lingüística”, în *Studium grammaticae: homenaje al profesor José A. Martínez*, Oviedo, Universidad de Oviedo, p. 79-94.
- Andrés Díaz, 2013: R. Andrés Díaz, *Gramática comparada de las lenguas ibéricas*, Gijón, Trea.
- Andrés Díaz, 2012: R. Andrés Díaz, “El asturiano y el aragonés en la taxonomía lingüística peninsular: ciencia e ideología”, în *Alazet. Revista de Filología*, 24, p. 11-30.
- Andrés Díaz, 2002a: R. Andrés Díaz, *Juicios sobre la lengua asturiana*, Oviedo, Ámbito.
- Andrés Díaz, 2002b: R. Andrés Díaz, “L’asturianu mínimu urbanu. Delles hipótesis”, în *Lletres asturianas: Boletín Oficial de l’Academia de la Llingua Asturiana* 81, p. 21-38.
- Andrés Díaz, 1999: R. Andrés Díaz, *Gramática práctica de asturiano* (a 3-a ed.), Mieres, Editora del Norte.
- Andrés Díaz, 1998: R. Andrés Díaz, “Algunas notas sobre bilingüismo y contacto de lenguas en Asturias”, în *Patronymica Romanica 11. Dictionnaire historique des noms de famille romans [IX], Actas del IX Coloquio* (Oviedo, 26-29 octombrie 1995) (ed. A. M.ª Cano González, cu colaborarea lui S. Villa Basalo), Tübingen, Max Niemeyer Verlag, p. 161-174.
- Ardeleanu, Coroi, 2002: Sanda-Maria Ardeleanu, Coroi Ioana-Crina, *Analyse de discours – éléments de théorie et pratique sur la discoursivité*, Suceava, Editura Universității „Ștefan cel Mare” din Suceava.
- Arias Cabal, Bleorțu, López Bobo, Cuevas Alonso, 2012: A. Arias Cabal, C. Bleorțu, M.ª J. López Bobo și M. Cuevas Alonso, “Variación sociolingüística en el habla de Oviedo: la sustitución -ø > □ según los grupos de edad”, en *Language and Literature – European landmarks and identity*, 11(2), p. 424-433.
- Barnes, 2016: S. Barnes, “Negotiating local identity: rural migration and sociolinguistic perception in urban Asturias”, în *Lengua y migración* 8 (2), p. 45-77.
- Barnes, 2013a: S. Barnes, *Gender-based variation in urban Asturian Spanish*, consultat la 02.04.2017, disponibil la adresa: https://www.academia.edu/15235124/Gender-based_variation_in_urban_Asturian_Spanish
- Barnes, 2013b: S. Barnes, *Morphological variation in urban Asturian Spanish: language contact and regional identity*, teză de doctorat, The Ohio State University.
- Bell, 1984: A. Bell, “Language style as audience design”, în *Language in Society* 13, p. 145-204.
- Blas Arroyo, 1998: J. L. Blas Arroyo, *Las comunidades de habla bilingües. Temas de sociolingüística española*, Zaragoza, Libros Pórtico.

- Bleorțu, 2018: C. Bleorțu, "Estudio sociolingüístico del habla de Pola de Siero", în M. Stanciu și A. Răuță (coord.) (2018), *Actas del Simpozionul Internațional de Lingvistică*, ediția 2015, *Omagiu domnului Marius Sala*, Bucurest, Unvers Enciclopedic Gold, p. 411-422.
- Bleorțu, 2014: C. Bleorțu, "Hacia una metodología sociolingüística cognitiva. El estudio del habla de La Pola de Siero", în *Revue Linguistique Roumaine*, 4, p. 335-350.
- Bleorțu, 2015: C. Bleorțu, „Necesitatea unui studiu sociolingvistic în Pola de Siero”, în *Revista de Filoxia Asturiana*, p. 99-123.
- Canellada, 1944: M.ª J. Canellada, *El bable de Cabranes*, Madrid, Instituto "Antonio de Nebrija".
- Cano González, 1982: A. M.ª Cano González, *Vocabulario de bable de Somiedo*, Uviéu, Instituto de Estudios Asturianos.
- Caravedo, 2014: R. Caravedo, *Percepción y variación lingüística. Enfoque sociocognitivo*, Madrid/Frankfurt, Iberoamericana/Vervuert.
- Carballo Calero, 1978: R. Carballo Calero, *Gramática elemental del gallego común*, 7^a ed., Vigo, Manuais.
- Coupland, 1985: N. Coupland, "Hark, bark the lark: Social motivations for phonological style-shifting", în *Language and Communication* 5, p. 153-172.
- Eckert, 2009: P. Eckert, "Three Waves of Variation Study: The emergence of meaning in the study of variation", consultat online 13.12.2016, disponibil la adresa: <http://www.stanford.edu/~ec-kert/PDF/ThreeWavesofVariation.pdf>
- Edelman, 1989: G. M. Edelman, *The Remembered Present*, New York, Basic Books.
- Edelman, 1992: G. M. Edelman, *Bright Air Brilliant Fire. On the Matter of the Mind*. New York, Basic Books,
- Fernández, 1960: J. Fernández, *El habla de Sisterna*. Anexul 74 al revistei RFE, Madrid, CSIC.
- Fernández González, 1980: J. R. Fernández González, *El habla de Ancares (León). Estudio fonético, morfosintáctico y léxico*, Oviedo, Universidad de Oviedo.
- Fernández Vior, 1998: J. A. Fernández Vior, *Vocabulario de Veiga*, Uviéu, Academia de la Llingua Asturiana.
- Fishman, 1972: J. Fishman, "The sociology of language", în P. Giglioli ed.), *Language and social context*, Harmondsworth, Penguin, p. 45-58.
- García Arias, 2003: J. L. García Arias, *Gramática histórica de la lengua asturiana*, Uviéu, Academia de la Llingua Asturiana & Llibrería Llingüística.
- García Arias, 1974: J. L. García Arias, *El habla de Teberga: sincronía y diacronía*, *Archivnum* 24. Uviéu, Universidad de Oviedo.
- García Fernández, 1997: J. A. García Fernández, *Vocabulariu de Ciañu y Llinares (Llangréu y SMRA)*, Uviéu, Academia de la Llingua Asturiana.
- García García, 1983: J. García García, *El habla de El Franco (una variante lingüística del Occidente de Asturias)*, Mieres, Instituto "Bernaldo de Quirós".
- García Lado, 1996: M. Á. García Lado, *Vocabulariu de Quirós*, Uviéu, Academia de la Llingua Asturiana.
- García Valdés, 1979: C. C. García Valdés, *El habla de Santianes de Pravia*, Mieres, Instituto "Bernaldo de Quirós".
- Giles, Powesland, 1975: H. Giles și P. F. Powesland, *Speech style and social evaluation*, London, Academic Press.
- González González, 1983: F. González González, *El habla de Toreno*, Zaragoza, Ayuntamiento de Toreno.
- González Quevedo, 2001: R. González Quevedo, *La fala de Palacios del Sil*. Uviéu: Academia de la Llingua Asturiana
- Hymes, D., 1967, "Models of the interaction of language and social setting", în *Journal of Social Issues*, 23, p. 8-28.
- Kabatek, 2018: J. Kabatek, *Lingüística coseriana, lingüística histórica, tradiciones discursivas*, ed. C. Bleorțu și D. P. Gerards, Frankfurt, Velvuert.
- Kabatek, 2015: J. Kabatek, *Tradiții discursive. Studii* (ed. C. Bleorțu, A. Turculeț, C. de Benito Moreno, M. Cuevas), București, Academia Română.

- Kabatek, 2007: J. Kabatek, "Dos Españas, dos normalidades: visiones bipolares sobre la situación lingüística en la España actual", în G. Arnscheidt și P. J. Tous (ed.), "Una de las dos Españas..." *Representaciones de un conflicto identitario en la historia y en las literaturas hispánicas*, Madrid/Frankfurt, Iberoamericana/Vervuert, p. 803-816.
- Kabatek, 2006: J. Kabatek, "Requisitos para ser lengua: el caso del asturiano y de otras modalidades lingüísticas de España", în M. Castillo Lluch și J. Kabatek (ed.), *Las lenguas de España. Política lingüística, sociología del lenguaje e ideología desde la Transición hasta la actualidad*, Frankfurt am Main/Madrid, Vervuert/Iberoamérica p. 141-157.
- Kabatek, 2003-2004: J. Kabatek, "Reseña de Llera Ramo, F. J. și P. San Martín Antuña, *II Estudio sociolingüístico de Asturias*, 2002", Uviéu: Academia de la Llingua Asturiana, en *Revista de Filoloxía Asturiana*, vol. 3-4, Alvizoras Libros / Trabe Ediciones, p. 386-391.
- Kabatek, 2002: J. Kabatek, "Oralidad, proceso y estructura", în *Pandora: revue d'études hispaniques*, 2, p. 37-54.
- Kabatek, 2000: J. Kabatek, *Os falantes como lingüistas. Tradición, innovación e interferencias no galego actual*, Vigo, Xerais.
- Kabatek, 1997a: J. Kabatek, "Strengthening identity: differentiation and change in contemporary Galician", în J. Cheshire și D. Stein (ed.), *Taming the Vernacular. From Dialect to Written Standard Language*. London / New York, Longman, p. 185-99.
- Kabatek, 1997b: J. Kabatek, "Dime cómo hablas y te diré quién eres. Mezcla de lenguas y posicionamiento social", *Revista de Antropología Social* 6, Servicio de Publicaciones UCM, p. 215-236.
- Labov, 1966: W. Labov, *The social stratification of English in New York City*, Washington D. C., Center for Applied Linguistics.
- Labov, 1972a: W. Labov, *Sociolinguistic patterns*, Philadelphia, University of Pennsylvania Press.
- Labov, 1972b: W. Labov, *Language in the inner city*, Philadelphia, University of Pennsylvania Press.
- Lara, 1999 : L. F. Lara, "Normas lingüísticas: pluralidad y jerarquía", în *Español Actual* 71, p. 13-20.
- López Bobo, 2002 : M.ª J. López Bobo, *La interjección. Aspectos gramaticales*. Madrid, Arco/Libros.
- Maire Bobes, 1997: J. Maire Bobes, *Vocabulariu d'Allande*, Uviéu, Academia de la Llingua Asturiana.
- Martínez Álvarez, 1967: J. Martínez Álvarez, *Bable y Castellano en el Concejo de Oviedo*, *Archivum* 17.
- Millán Urdiales, 1966: J. Millán Urdiales, *El habla de Villacidayo (León)*, Anexul 13 RFE, Madrid, CSIC.
- Muñiz Cachón, 2016: C. Muñiz Cachón, "Aspectos prosódicos y pragmáticos de la partícula *ho*", în *Lletres Asturianas*, 115, p. 73-88.
- Munthe, 1887 [1987]: A. W. Munthe, *Anotaciones sobre el habla popular de una zona occidente de Asturias*, Oviedo, Universidad de Oviedo.
- Neira Martínez, 1955: J. Neira Martínez, *El habla de Lena*, Oviedo, IDEA.
- NGLE, 2009: Real Academia Española y Asociación de Academias de la Lengua Española, *Nueva Gramática de la Lengua Española. Sintaxis II*, Madrid, Espasa Libros, p. 2479-2523.
- Penny, 1970: R. Penny, *El habla pasiega: ensayo de dialectología montañesa*, London, Tamesis Books.
- Pérez Fernández, 1989: J. Pérez Fernández, "Vocabulario de Tox (Navia) K-O", în *Lletres Asturianas* 33, p. 123-146 Pérez- Sierra, D., 1973, *Vocabulario candasín*, s.l., s.n.
- Preston, 2013: D. R. Preston, "The influence of regard on language variation and change", în *Journal of Pragmatics*, 52, p. 93-104.
- Prieto Alonso, 2004: E. Prieto Alonso, *Gramática d'asturianu. Guía de consulta rápida*, Uviéu, Trabe.
- Prieto Entrialgo, 2015: C. E. Prieto Entrialgo, "¿Cómo ye, ho?", în *Lletres Asturianas* 113, p. 65-86.
- Rodríguez Castellano, 1952 [1986]: L. Rodríguez Castellano, *La variedad dialectal del Alto Aller*, Oviedo, IDEA.
- Rodríguez González, 1958-1961: E. Rodríguez González, *Diccionario enciclopédico gallego-castellano*, Vigo, Galaxia.
- Sánchez Vicente, 2008: X. X. Sánchez Vicente, *Diccionariu asturianu-castellanu*, Oviedo, Trabe.

- Sankoff, Laberge, 1978: D. Sankoff și S. Laberge, "The linguistic market and the statistical explanation of variability", în D. Sankoff (ed.): *Linguistic variation: Models and methods*, New York, Academic Press.
- Silva-Corvalán, 2001: C. Silva-Corvalán, *Sociolingüística y pragmática del español*, Georgetown, Georgetown University Press.
- Silverstein, 2003: M. Silverstein, "Indexical Order and the Dialectics of Sociolinguistic Life", în *Language and Communication* 23, p. 193-229.
- Sordo Sotres, 2001: R. Sordo Sotres, *Un vocabulario llanisco. Aportación al conocimiento del léxico y la gramática autóctonos del centro y el oeste del concejo de Llanes y del pueblo cabraliego de Bulnes*, s.l., s.n.
- Vallina Alonso, 1985: C. Vallina Alonso, *El habla del sudeste de Parres (desde el Sella hasta el Mampodre)*, Uviéu, Academia de la Llingua Asturiana.
- Vidal de Battini, 1980: B. E. Vidal de Battini, *Cuentos y leyendas populares de la Argentina*, tomo I, Buenos Aires, Ediciones Culturales Argentinas.
- Vigón, 1955: B. Vigón, *Vocabulario dialectológico del concejo de Columba*, Anejo 63 de la RFE, Madrid, CSIC.